

SOLYMÁRI DÁNIEL

Menekülésről tegnap és ma – így működne a migráció?

RECENZÍÓ

DOI: 10.56699/MT.2024.2.12

ABSZTRAKT

Elfogalható-e középutas álláspont a migráció összefüggésében? Létezik-e objektív és célszerű migrációs szakpolitika? Hogyan tekinthetünk úgy a menekültkérdésre, hogy pragmatikus, életszerű képet formálva megfeleljünk a helyi és nemzetpolitikai szempontoknak, elvárásoknak? Ezekre a kérdésekre keresi a választ, mint írja, elfogulatlanul, Hein de Haas *How Migration Really Works: A Factful Guide to the Most Divisive Issue in Politics* [Hogyan működik valójában a migráció: Tényszerű kalauz a politika legmegosztóbb kérdéséhez] című könyvében. Munkája erősségei és hiányosságai ellenére is a téma fontos irodalmához tartozik. Sikeres a vállalása, hogy a nemzetközi migrációt kiegyensúlyozottan, politikai értékítélet nélkül, globális összefüggésbe állítva mutassa be. Ugyanakkor ez a kritikája is lehet elemzésének: a migrációt olyan széles látószögbe helyezve vizsgálja, hogy abban olykor elvesz a helyi, nemzeti szint és érdek.

KULCSSZAVAK: migráció, integráció, befogadás, Hein de Haas

A menekültkérdés és a migráció témájának egyik kétségtelenül fontos munkája Hein de Haas 2023-ban megjelent *How Migration Really Works: A Factful Guide to the Most Divisive Issue in Politics* [Hogyan működik valójában a migráció: Tényszerű kalauz a politika legmegosztóbb kérdéséhez] című kötete, amely tulajdonképpen a már kilenc kiadást megélt *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World* [A migráció kora: Nemzetközi népességmozgások a modern világban] című monográfia gondolati folytatásának is tekinthető. De Haas holland szociológus, az Amszterdami Egyetem tanára, az International Migration Institute korábbi vezetője, migrációkutató jelen munkájában negyvenöt ország bevándorlási adatait vizsgálva fogalmaz meg huszonkét olyan fontos szempontot – mint könyvében szerepel: mítoszt –, amelyet részletesen elemez és árnyalni törekszik. Ahogyan írja, könyve nem ideológiai alapokon

nyugszik, és a migrációval összefüggésben nem közöl szemléletbeli megközelítéseket, így megoldási javaslatokat sem fogalmaz meg; ehelyett a migráció természetét igeekszik megértetni, alapvetően tudományos alapon. Egyfajta ismeretterjesztő misszió az övé, hogy a téma iránt érdeklődőt segítse eligazodni a politikai diskurzus útvesztőjében.

Mindezzel együtt de Haas sem akarja elkerülni, hogy feloldandó kérdéseket érintsen. Például ezt: Miért van az, hogy miközben egyes nyugati országok folyamatosan növelték a határvédelemre szánt adópénzeket, nem tudták vagy nem akarták megfékezni az európai irányú migrációt? Így míg a migrációs politikák egyre liberálisabbá váltak, a határelőőrzés erősödött, és például a Frontex, az Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség költségvetése is drasztikusan növekedett. Az adatokat nézve igaz de Haas megfigyelése: míg 2005-ben a Frontex éves költségvetése hatmillió euró volt, addig 2011 és 2015 között száz-százötven millió, 2023-ra pedig 845 millió euróra emelkedett. A szerző jogosan teszi fel a kérdést, hogy a politikai ígéretek ellenére az embercsempészet miért virágzik és tesz szert emberi ésszel alig felfogható haszonra, és eközben az egyes európai államok miért vallanak kudarcot az illegális migránsok által okozott problémák megfékezésében. De Haas valóban szeretne leszámolni a migrációval kapcsolatos leegyszerűsítő bevándorlópárti és bevándorlásellenes megközelítéssel, és valódi érveket, mögöttes tényeket igyekszik felmutatni. Egyik gondolati alapállása, hogy az európai migrációs politikák megbuktak, mert nem voltak képesek kilépni az ígéretek, ideák és téves preconcepciók világából. Az egyik legsúlyosabb problémának azt látja, hogy az európai integrációs törekvések csődöt mondtak, és mára képtelenek a menekülteket a többségi társadalmakba illeszteni. Sőt, számos országban kontraproduktívává is vált az integrációs folyamat, a rossz modellek ellenkező hatást váltottak ki a bevándorlóknál. A szerző hosszabban elemzi a mára különösen a napi politikai közbeszédből ismert jelenséget: a „nyugati” országok radikálisan befogadópártiak, a migrációt inkább elutasítókkal, szabályozókkal szemben pedig negatív a politikai légkör. Ebben az összefüggésben migrációs „trilemmának” nevezett háromszögben a kevesebb migráció / az emberi jogok tisztelete / nyitott gazdaságpolitika feloldhatatlan problémáját tárja elénk.

A könyv alapvetően három részre tagolódik. Az első a migrációval kapcsolatos, tudományos tényeken nyugvó adatokról, kutatási beszámolókról szól; a második a kibocsátó és befogadó országok és társadalmak kihívásait elemzi, körüljárva azt a kérdést, hogy egyes integrációs törekvések miért működnek, mások pedig miért nem; végül a migrációval összefüggő társadalmi beidegződéseket tekinti át, és értékeli a megközelítésmódokból fakadó eltéréseket. Mindezt huszonkét fejezetbe rendezve mutatja be, mindegyikben egy-egy mítoszra helyezve a hangsúlyt. Szól a határvédelemről, a kibocsátó országokban zajló fejlesztési segélyezés jelentőségéről, a bevándorlók munkaerőpiaci helyzetéről, a befogadó országok integrációs felelősségéről, a Globális Észak idősödő társadalmairól, az embercsempészetéről, valamint a klímaváltozás és a migráció kapcsolatáról.

De Haas hosszan elemzi a jellemzően liberális gazdaságpolitikát folytató nyugati államok alapelményét. Ezek az országok három politikai elvárásnak igyekeznek egyszerre

megfelelni (és így egyfajta ellentmondásban élnek): egyrészt az a céljuk, hogy nyitott maradjon a piacuk, amihez bevándorló munkavállalókra van szükségük, hogy orvosolni tudják a belső munkaerőpiaci hiátust; másrészt – ebből is fakadóan – arra törekcszenek, hogy védelmet nyújtsanak e munkavállalóknak; harmadrészt pedig az is céljuk, hogy figyelembe vegyék a befogadó országban élő azon állampolgárok véleményét, akik alapvetően ellenzik a bevándorlást, de legalábbis csökkenteni kívánják a mértékét. A probléma, miként de Haas figyelmeztet, hogy e három célkitűzésből egyszerre csak kettőt lehet koherens módon megvalósítani. A szakember megállapítása a 2015-ös migrációs válságot követő európai politikai diskurzussal kapcsolatban, hogy a migráció összefüggésében azért áll fenn feloldhatatlannak tűnő ellentmondás, mert még a legkisebb, elvileg közeli vagy éppen azonos világnézeti alapokon működő emberi közösségekben, családi, baráti társaságokban is más-más módon viszonyulunk e problémához. Napi szintű annak veszélye (vagy már be is következett), hogy a mai kor embere egyszerűen a bevándorláspárti vagy éppen bevándorlásellenes táborba sorolódik, ami pedig megakadályozza, hogy a migráció kérdését reálisan szemléljük.

De Haas munkájának egyik fő erénye, hogy a migráció jelenségét globális összefüggésében vizsgálja, és nem elsősorban a helyi formáira fókuszál. Ez ugyanakkor a kritikája is lehet: ugyanis (bár közhelyszerű a megállapítás) a migráció vonatkozásában a globális egyszerre mindig lokális is, hiszen a menekülttel, bevándorlóval kapcsolatban azonnal jelentős feladat hárul a befogadó országra (és persze magára a menekültre): adminisztratív, rendészeti, szociális, egészségügyi, nyelvi, kulturális és még megannyi más teendő. Egyszóval: az integráció. De Haas a nemzetközi migrációs adatokra vonatkozó megállapításokat is kritikusan kezeli. Szerinte ugyanis nem igaz, hogy a migráció korát élénk, ugyanis a globális, interkontinentális migrációban részt vevők száma a második világháború óta a világ összlakosságához képest stabilan magas, ezért szerinte megfontoltabban kellene globális menekültválságról beszélni. Ebben a tekintetben vitatkozik

De Haas munkájának egyik fő erénye, hogy a migráció jelenségét globális összefüggésében vizsgálja, és nem elsősorban a helyi formáira fókuszál.

azokkal a kutatókkal (így például Paul Collierrel), akik „exodusról”, történelmi jelentőségű eseményekről beszélnek. Pontosabban szerinte folyamatos, kisebb-nagyobb menekülthullámokról kellene beszélnünk, elsősorban a hidegháborút követő időszakban. De Haas „mítosztörő” munkájában a migráció irányáról is hosszan beszél. Elemzésében hangsúlyos a Globális Délről Európába tartó bevándorlás kérdése. Mindazonáltal ma már tud-

juk, magyar nyelven mások mellett Tarrósy István munkája nyomán (*Magyar Tudomány*, 2019/1., 79–89), hogy például az afrikai migráció jelentős része éppen az afrikai kontinensen belül zajlik. Interkontinentális szinten pedig az afrikaiak növekvő része már elsősorban nem Európát veszi célba, amikor meghozza a migrációs döntést, hanem sokan Ázsiába, azon belül is Kínába, Indiába tartanak.

Mi lehet hát e kettősségek és ellentmondások feloldása? Hiszen nem lehet ugyanazzal a mozdulattal befogadni és falakat építeni, a kapukat egyszerre kinyitni (a munkaerőpiacot erősítő „Willkommenskultur”) és bezárni („no migration”). Nem állítható, hogy az egyes országok lakosságára nézve a migráció ne hordozna veszélyeket, és azt sem mondhatjuk, hogy a szélesre nyitott ajtók politikája lenne a kizárólagosan helyes út. De az sem elfogadható, ha a humanitárius szempontokat háttérbe szorítjuk, és minden más megelőzi a segítségre szoruló embertársunkhoz fordulást. Hiszen mi más volna „felvilágosultnak”, „nyugatinak”, urambocsá „európainak” (vagy pusztán emberségesnek) mondott civilizációs vívmányunk, ha nem az, hogy nagyobb „szeretettel vagyunk egymás iránt”... S nem állíthatjuk, hogy az Európában élő, mértéktartó becslések szerint húsz-, mások szerint akár negyvenmilliós muszlim népesség többsége (vagy jelentős része) radikálisan Európa- vagy keresztényellenes lenne, ahogyan a világviszonylatban százmilliót is meghaladó otthonából elűzött ember többsége sem potenciális terrorista. Nehéznek, a politikai döntéshozói gondolkodást szemlélve egyenesen lehetetlennek tűnik az ellentmondások feloldása az egyes megközelítésmódok között. Különösen úgy, hogy egymással összeegyeztethetetlenek...

Hein de Haas munkájának rengeteg erényét állapíthatjuk meg, és kétségtelenül a téma egyik fontos forrása. Pontosan azonosítja a bevándorlással kapcsolatos főbb társadalmi kihívásokat, aktuális és reális képet alkotva róluk. A könyv árnyalt és tudományos pontossággal megrajzolt migrációs térképet tár az olvasó elé. Sikeres a szerző vállalása, hogy a nemzetközi migrációt kiegyensúlyozottan, politikai értékítélet nélkül, globális összefüggésbe állítva mutassa be. Ugyanez azonban a kritikája is lehet elemzésének. A migrációt olyan széles látószögbe helyezve vizsgálja, hogy abban olykor elvész a helyi, a nemzeti szint és érdek. A kiegyensúlyozott globálisra törekvésnek az az ára, hogy időnként alulreprezentáltak jelennek meg az egyes országok saját igényei. Ez persze természetes velejárója ennek a vizsgálódási fókusznak, és így igazságtalanság lenne országspecifikus aspektust elvárni a könyvtől. Ugyanakkor ebből is következik, hogy miközben de Haas igyekszik megértetni a migráció egészének természetét, kevésbé számol a befogadó országok sokszínű helyi igényeivel, nemzetpolitikai céljaikkal. Végül is azzal a „személyes” karakterrel, amely szerint az egyes országok kénytelenek önállóan, saját érdekeik és választópolgáraik akarata alapján értelmezni és szabályozni a bevándorlást.

Hein de Haas: How Migration Really Works: A Factful Guide to the Most Divisive Issue in Politics, London, Penguin Books, 2023

Refugees yesterday and today – how would migration really work?

ABSTRACT

Can a middle way be taken in the context of migration? Is there an objective and pragmatic migration policy? How can we look at the refugee issue in a pragmatic and realistic way, while responding to local and national policy considerations and expectations? These are the questions that Hein de Haas seeks to answer, as he writes impartially in his new book *How Migration Really Works: A Factful Guide to the Most Divisive Issue in Politics*. Despite the strengths and shortcomings of his work, it remains an important piece of literature on the subject. His commitment to presenting international migration in a balanced way, without political-value judgements, and placing it in a global context is a success. However, this can also be a criticism of his analysis: he examines migration from such a broad perspective that it sometimes loses sight of the local, national level and interest.

KEYWORDS: migration, refugees, policy making, Hein de Haas

SOLYMÁRI DÁNIEL | Teológus, politológus, a nemzetközi kapcsolatok szakértője, a *Máltai Tanulmányok* főszerkesztője.